

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoani työryhmän mietinnöstä ”Lapsenhuoltolain uudistaminen” (Mietintöjä ja lausuntoja 47/2017). Sen vuoksi saan kunnioittavasti esittää seuraavan.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki oli tullessaan voimaan vuonna 1984 kansainvälisestikin hyvin uudenaikainen. Monet valtiot ovat myöhemmin omaksuneet lainsäädäntöönsä sitä vastaavia periaatteita. Lain soveltamiskäytäntö sekä vanhemmuusroolien ja lapsuutta koskevien näkemysten muuttuminen ovat kuitenkin vuosikymmenten kuluessa nostaneet esille näkökohtia, joiden vuoksi lakia on syytä täydentää tai tarkentaa. Lain päivitys on siten tarpeen vaatima.

Mietinnöstä näkyy, että työryhmä on seurannut lapsen huoltoa koskevista kysymyksistä viime vuosina käytyä keskustelua ja tehnyt siitä omat maltilliset ja yleensä perusteltuina pidettävät johtopäätökset. Se ei ole ehdottanut muutoksia lain peruseriaatteisiin, vaan on pikemminkin pyrkinyt muutoksiin, joiden avulla periaatteet toteutuisivat entistä paremmin. Tämä lähtökohta on mielestäni kannatettava.

Työryhmä on onnistunut säännösten muotoilussa enimmäkseen oikein hyvin. Lakiteksti on korkeatasoista, kuten kaikkia koskettavan lainsäädännön pitääkin. Haluan kuitenkin esittää seuraavat yksityiskohtia koskevat huomautukset.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

6a §.

Pykälän 1 momentin mukaan miehestä, joka on ennen lapsen syntymää tunnustanut isyytensä, tulee suoraan lain nojalla lapsen huoltaja, kun isyys on vahvistettu. Tämä on muutos nykytilaan, sillä nykyisin edellytetään, että vanhemmat sopivat huollosta

tunnustamisen yhteydessä, jos yhteishuolto halutaan. Muutosta on perusteltu sillä, että yhteishuoltoa koskevan sopimuksen tekeminen käy näin tarpeettomaksi. Tämä perustelu kätkee muutoksen todellisen sisällön. Jos lakia muutetaan tällä tavoin, isyyttä ei enää nykyiseen tapaan voida tunnustaa ennen lapsen syntymää, jos vanhemmat eivät ole yhtä mieltä yhteishuollosta. Isyyslain yhteydessä vain muutama vuosi sitten tehty muutos vesittyy tällä tavoin osittain. Tämä ei ole asianmukaista, sillä vanhemmilla voi olla monia syitä, minkä vuoksi isyys halutaan tunnustaa jo etukäteen, mutta tunnustamiseen ei haluta liittyvän yhteistä huoltoa.

Uudistuksella olisi myös se kielteinen vaikutus, että tunnustamisen oikeusvaikutukset muodostuisivat erilaisiksi siitä riippuen, milloin tunnustamislausema on annettu. Lapsen syntymän jälkeen tunnustettuun isyyteen ei näet liity automaattista yhteishuoltoa. Lainsäädännön monimutkaisuuden lisääminen tällä tavoin ei ole perusteltua.

Todellisena syynä ehdotetulle muutokselle lienee se, että lastenvalvojat ovat kokeneet huoltosopimusten laatimisen turhauttavaksi, koska vain pieni vähemmistö jättää sen tässä tapauksessa tekemättä. Lainsäädännön tulisi kuitenkin toimia asianmukaisesti myös harvinaisemmissa tapauksissa. Paperisodan välttäminen ei myöskään vaadi sitä, että ennakkollinen tunnustaminen evätään, jos jompikumpi vanhempi ei halua yhteishuoltoa. Lomakkeeseen, jolla isyys tunnustetaan, voidaan sijoittaa paikka, jonka rastittamalla tunnustaja ilmoittaa, että lapsi tunnustetaan ilman lapsen huoltoon ulottuvia vaikutuksia. Tällaisen kohdan rastittaminen ei tee tunnustamisasiakirjasta yhteishuoltosopimusta, joten tarvetta hankkia sille sosiaaliviranomaisen vahvistus ei ole.

Edellä sanotun vuoksi ehdotan, että 6a §:n 1 momentin ensimmäiseen virkkeeseen tehdään seuraava lisäys: Jos mies on tunnustanut isyytensä ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tarkoitetulla tavalla, hänestä tulee äidin ohella lapsen huoltaja, kun isyys on vahvistettu, *jollei mies ole tunnustamisen yhteydessä ilmoittanut, että isyys tunnustetaan ilman lapsen huoltoon ulottuvia vaikutuksia.*

Samankaltainen epäkohta liittyy ehdotetun 6a §:n 3 momenttiin. Sen mukaan miehen huoltajuus päättyy suoraan lain nojalla, jos isyys kumotaan. Näin käy ehdotuksen mukaan siinäkin tapauksessa, että mies on tullut huoltajaksi tuomioistuimen päätöksen tai sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen nojalla. Se, että miehen huoltajuus on todettu lapsen edun mukaiseksi, ei siis paina mitään, jos todetaan, ettei miehen ja lapsen välillä ole biologista sidettä.

Tätä ratkaisua on vaikea hyväksyä, kun otetaan huomioon, että huoltajana voi sekä nykyisin että ehdotetun lain mukaan olla sellainenkin, joka ei ole lapsen vanhempi. Huoltajuutta koskevat ratkaisut tulisi aina tehdä harkitsemalla, onko ratkaisu lapsen edun mukainen. Sen vuoksi ei ole hyväksyttävää, että jopa lapsen ainoa huoltaja voi pudota pois pelistä ja lapsi

jäädä vaille huoltajaa, kun isyyskanteesta annetaan päätös, ilman että kukaan harkitsee asiaa lapsen edun kannalta.

Samalla tavoin kuin 1 momentin sääntelyssä, tässäkin on yritetty kirjoittaa lakiin se, mikä useimmissa tapauksissa on oikein, mutta unohdettu ne tapaukset, joissa huoltajuuden päättyminen isyyden kumoamisen vuoksi olisi vastoin lapsen etua. Niihin tavoitteisiin, joihin ehdotuksella on pyritty, voidaan ilman ehdotukseen liittyviä haitallisia sivuvaikutuksia päästä säätämällä, että isyyden kumoamista koskevan kanteen yhteydessä voidaan ratkaista myös vaatimus, joka koskee miehen huoltajuuden lakkaamista, jos oikeudenkäynnin osapuolet ovat molemmissa asioissa samat. Jos osapuolet eivät ole samat, esimerkiksi oikeana isänä itseään pitävä vaatii isyyden kumoamista, on perusteltua, että kysymys huoltajuudesta ratkaistaan isyyden kumoamisen jälkeen eri menettelyssä.

9b §

Pykälässä on sinänsä kannatettava säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi asettaa valvotun tapaamisen edellytykseksi, että tapaaja luovuttaa oman passinsa ja hallussaan olevan lapsen passin valvojalle tapaamisen ajaksi. Syntyy kuitenkin kysymys, miksi tätä mahdollisuutta ei ole ulotettu tuettuihin tapaamisiin ja sellaisiin tapaamisiin, joissa vain vaihdot on määrätty valvotuksi. Näissä tilanteissa passin luovuttamista voidaan tarvita jopa valvottuja tapaamisia kipeämmin, koska valvoja ei niissä ole koko ajan paikalla. Mahdollisuus asettaa passin luovuttaminen tapaamisen ehdoksi voisi olla tarpeen silloinkin, kun tapaamiset toteutetaan ilman tukea tai valvontaa. Sen vuoksi olisi ehkä tarpeen vielä harkita, löytyisikö luovutettavan passin hallussapitäjäksi sellainen taho, että ajatus olisi toteutettavissa ilman, että kohtuuttomasti vaikeutetaan tapaamisoikeuden käyttämistä. Perustuslaista johtuvaa estettä tälle ei liene, jos asia voidaan järjestää niin, että tapaaja voi aina halutessaan keskeyttää tapaamisen ja hakea passinsa.

10 §

Pykälän 2 momentissa luetellaan vanhempien ominaisuuksiin kuuluvia seikkoja, joihin on kiinnitettävä huomiota, kun tehdään ratkaisua huollosta ja tapaamisoikeudesta. Syntyy kysymys, eikö samojen vaatimusten tulisi koskea myös kolmatta henkilöä silloin, kun harkitaan huoltoon kuuluvien oikeuksien uskomista hänelle. Jos esimerkiksi lapsen äidinäiti suhtautuu entiseen vävyynsä kovin kielteisesti, suhtautuminen on huomionarvoinen seikka harkittaessa, voidaanko lapsi määrätä asumaan äidinäidin luo. Olisi perusteltua, että pykälään tehtäisiin lisäys, joka osoittaisi, että mainittuihin seikkoihin on kiinnitettävä huomiota myös edellä mainituissa tapauksissa.

12 §

Yritys ilmaista huoltoa koskevan päätöksen muuttamisen edellytykset siten, että ne ovat yhteiset sekä sopimuksella että tuomioistuimen päätöksellä toteutettavalle muuttamiselle, ei ole lakiteknisesti onnistunut. Sopimuksella muuttaminen on mahdollista vain, jos osapuolet ovat muutoksesta samaa mieltä. Vaihtoehtoiset muutosperusteet 2) ja 3) eivät siten koskaan ole sopimuksella toteutettavassa muutoksessa relevantteja, jos yksimielisyyttä ei löydy. Toisaalta, jos yksimielisyys löytyy, sopimusta voidaan pykälän perustelujen mukaan muuttaa, vaikka muutosperusteet 2) ja 3) eivät täyty, joten tällöinkään niillä ei ole merkitystä.

Parasta olisi jakaa pykälä kahtia ja säätää 1 momentissa vain sopimuksella tapahtuvasta muuttamisesta. Tällöin muuttamisen ainoana edellytyksenä (sopimisen lisäksi) olisi, että muutos vastaa lapsen etua tai että se ei ole lapsen edun vastainen. Toinen momentti koskisi tuomioistuimen päätöksellä tapahtuvaa muuttamista. Osapuolten sopiessa päätöksen muuttaminen olisi tuomioistuimessakin mahdollista 1 momentissa säädetyillä edellytyksillä, mutta muissa tapauksissa vaadittaisiin, että olosuhteet ovat sopimuksen vahvistamisen tai päätöksen antamisen jälkeen olennaisesti muuttuneet tai tähän muuten on lapsen edun kannalta perusteltu syy.

16 §

Pykälän muutosehdotukset ovat kannatettavia. Siinä on ansiokkaalla tavalla otettu huomioon ne ongelmat, joita sosiaalilautakunnilta pyydettäviin selvityksiin liittyy, ja pyritty niitä korjaamaan. Missään ei ole kuitenkaan tarkasteltu sitä mahdollisuutta, että vieraan valtion viranomaisella voi olla Suomeen äskettäin muuttaneiden lasten osalta sellaisia tietoja, jotka ovat saatavissa viranomaisten yhteistoiminnan keinoin. Yhteistyötä koskevat säännökset ja määräykset ovat sekä Bryssel IIa –asetuksessa että Haagin lastensuojelusopimuksessa väljiä eivätkä toimi kovin hyvin. Syntyy kuitenkin kysymys, pitäisikö tämän mahdollisuuden olemassaolosta jollakin tavoin huomauttaa perusteluissa, jotta tieto siitä leviäisi.

Muu ehdotettu lainsäädäntö

minulla ei ole siltä osin kommentoitavaa.

Helsingissä 29.11.2017

Markku Helin
professori emeritus